

Душко Н. Бабић
Српска књижевна задруга
Београд

УДК 821.163.41.09-31 Капор В.
DOI 10.46793/Uzdanica21.1.163В
Научна критика
Примљен: 24. новембар 2023.
Прихваћен: 22. децембар 2023.

ЛИРСКА ОНТОЛОГИЈА БОЛА

(Весна Капор, *Небо, иако дубоко*, Београд, Српска књижевна задруга, 2021)

Следећи поетички образац из својих претходних прозних књига – романа-првенца *Три самоће* (2010) и књига кратке прозе: *По сећању се хода као ђо месечини* (2014) и *Венац за оца* (2018), у роману који је овенчан наградом „Меша Селимовић” за 2021. годину, Весна Капор је оснажила своју препознатљивост у шаренилу савремене српске прозе. Лирска опсервација стварности; поетски интониран израз, са ослањањем на мелодијске и ритмичке потенције језика, својствене више поезији него прози; сликање „стања душе” и унутрашњих доживљаја у којима читалац саставља комадиће распршене, замагљене фабуле – главне су одлике стила који је Весна Капор дотеривала из књиге у књигу, да би у роману *Небо, иако дубоко* остварила свој највиши уметнички домет. Треба рећи да је у том саморазвоју пред собом имала високопостављене реперне тачке у српској књижевности, да их је храбро следила, знајући да иде путем стваралачког одзива а не епигонског подражавања.

Као и у претходним књигама Весне Капор, и овде се приповедање самоделинише као поетска интерпретација „сирове” стварносне грађе, искуствено верификоване, преузете из догађаја у којима ауторка није била само посматрач. Њено активно учешће у тим догађајима и снага емоције која је веже за њих, нису само пуке натукнице о настанку њених књига, него унутрашње, обликотворне енергије које одређују њену поетику. Могли бисмо рећи да је суштина овог приповедачког поступка у томе да се искуствене, стварносне чињенице пропусте кроз танану осетљивост и да се уздигну у слободу лирског лебдења.

Стварносни предложак у роману *Небо, иако дубоко* јесте напрасна болест и смрт девојке Таре Сенице, у зиму 2019, неколико месеци пре него што је обзнањена епидемија короне код нас. Роман представља мозаик унутрашњих монолога њених ближњих, интонираних као писма „послата на онај

свет”. Смењују се гласови Тариних родитеља, младића са којим се забавља-ла, свештеника и наратора. Из различитих приповедачких перспектива пред нама се саставља прича о лепоти и трагици прекинуте младости, о болу који је остао у сваком од њих, након расанка. У средишту је мајчински бол, неизмеран и неизрецив, на који се надовезују сви остали, као одједи и преливи. Све их повезује и распоређује наратор, чије су деонице графички маркиране, а смислено постављене тако да све остале гласове у себи сабирају и претапају у лирску онтологију бола.

Зато би изнад свих жанровских одређења која би се могла приписати овој прози морало стајати: *књига о болу*. А и испод и поред ових речи, могли бисмо додати читав низ жанровских ознака које би ишле уз ово дело: *йоеи-ски роман, йрозна йоема, венац йесама у йрози, йујубалица*... Свака од њих је добра, зависно од стајне тачке са које посматрамо и именујемо. Свака од њих довешће нас, из разних праваца, до „етике и естетике бола”, како је говорила И. Секулић, пишући о Петру Кочићу.

У „основном времену” приповедање прати петнаестак дана Тариног боловања, око Нове године и Божића, до часа њеног упокојења, у болничкој постељи. Из тог времена, следећи путање лирске асоцијативности, пре него фабулативне конзистентности, призивају се различити тренуци из ближе и даље прошлости – породичне свечаности, рођендани, путовања, ђачке екскурзије, припреме за матурски бал, изласци по београдским кафеима и клубовима... Радост живљења у својој величанственој једноставности, лепота и светост сваког живота, посебно оног у цвату и полету, који озарује и улепшава свако место и сваки тренутак у којем борави. То је она лепота која се открива једино у болу, и то у оном најдубљем, граничном, који нас мења једном заувек. У роману је све подешено тако да се у њему сусретну најдубљи бол и највиша лепота: Тарина болест јавља се уочи њеног осамнаестог рођендана, а траје у „данима радости” – Нове године, Бадњег дана и Божића, када се међу људе спустио Бог, када се родио Нови Човек. Све то појачава и продубљује осећај губитка, подижући га из психолошке и породичне у антрополошку и метафизичку раван; из мртве фактографије у поезију. Мада је цела књига дошла из бола, не може се рећи да је бол њена последња реч. Негде у дубини, на парадоксалан начин, она слави младост, лепоту живота... Ткиво тужбалице преплетено је са ткивом химне. Лепота је у болу, бол је у лепоти.

Пажљивије осматрање теме и њене уметничке обраде у овом роману показаће да се ауторка кретала у ризичном простору, у којем је било лако исклизнути у прегрејану патетику и пренаглашену сентименталност. Већ сам стварносни предлог који смо укратко описали био је довољно бременит трагичким набојем, људским болом и несрећом, да није дозвољавао „емотивна хлађења”, депатетизацију и депоетизацију. Све то је захтевало непрестано држање високог тона и напрегнуте емоционаалности, што никада није

било лако, а у нашем времену, глумом за бол и осећања, најблаже речено, гурнуто је на маргину – и у животу и у уметности. Кретање мисли и језика на тој висини несигурно је и захтева високу лирску усредсређеност и префињен осећај за језичке преливе, инверзије, метафоризације... Чини се да је све то налазила у себи ауторка док се носила са овом тешком, захтевном темом, свесна да се истина за којом је ишла у овом роману могла следити само на овај начин.

У роману *Небо, иако дубоко* Весна Капор, као и у својим пређашњим књигама, у жижу уметничког стваралачког чина враћа човека и тајну људске душе, одбацујући хладне конструкте постмодерних приповедачких техника. Ако не ниче из живота и ако му се не враћа као дар и проширење његових граница, књижевност поткопава своје темеље и слаби своју и иначе дискутабилну друштвену моћ. Ако не може да поправи свет, књижевност може и мора да се обрати човеку и човечности, да изнутра обасја и подигне. Роман *Небо, иако дубоко* досеже до тог циља.

У слоју идеја овог романа лако се уочава неколико мисаоних токова који судбину главне јунакиње повезују са општим и непролазним питањима људског постојања. Те мисаоне путање јасно су означене у пролошком запису под насловом „Пешчани сат сипи”, у којем је дата белешка за беседу гимназијалке Таре Сенице, на часу српског језика, где налазимо и ове речи: „Говорићу о времену. Сатови откуцавају. Непрестано. Часови сипе... Нема места, где је човек дисао и просипао речи, а да није натопљено сетом или јадам, због знања да је рибарска мрежа, човекова, у коначном, празна... Све почиње жудњом за вечношћу. За недостајањем.” Пролазност и узалудност сваког људског напора усађена је у живот као такав, у сваки његов дан, а опет сваки такав дан примамо као дар од Бога, као потврду своје важности у свету. То је, слободније речено, полазна мисао овог романа, у коју су смештене све друге мисли и знања о свету. Човек је, како рече ава Јустин, „до ужаса загонетно биће”, „зеница трагизма” кроз коју је „заплакала жалост сваког бића”. Човек је распет „између минерала и духа”, или, како каже Његош, он је, с једне стране, „ручак гада пузећег”, а са друге подобје божије, „искра божествена”. Прича о смрти Таре Сенице жива је слика те филозофије иманентног трагизма и болне човекове бесконачности. На то упућује и наслов *Небо, иако дубоко*.

Друга носећа мисао, такође отворена у пролошком запису, везана је за цивилизацијске и културолошке промене у савременом свету, виђене као деградација и осиромашење тајанствености човекове. „Заробио нас је овај век. Век морања. Проширио се космос људских сазнања, али одјек празнине путује с краја на крај света. Од толиких речи којима се може описати свет и срце човеково... одабрали смо реч: морам. Наше морање једе наш век”. Уроњен у океан информација и одвојен од бистрог потока знања, отргнут од Бога и предат царству технолошких чуда, заштићен законима о свакавим

правима, наизглед никад моћнији а, заправо, никад кукавнији, човек се за-творио у своје морање, у бесциљно, бодријаровско кружење које не уме и не сме да се заустави, јер ако стане, суочиће се са празнином од које бежи.

У лирском везу романа ова идеја доживљајно је конкретизована у слици савременог града, мегалополиса, као живе слике човекове пометености и опште раздешености живота: „Град бруји у својој монотонији. Град вршти од мрачних мисли, од тешких корака; као губавац, сав од наших рана, од нашег крклања; заудара на зној; шкрипи од разуларених мотора, бесних ко-чења; дрхти од страха, и расте, неумољиво расте. У свом распадању.” С једне стране – махнитање, бука и бес, разуздано распадање; са друге – Тара Сеница и њена младост, лепота, смрт... Где је ту човек? Живот, где је?

Ово последње питање провлачи се као лајтмотив кроз цео роман-поему *Небо, иако дубоко*. Читалац лако препознаје – а на то га, на разне начине, подстиче и ауторка – да је ова кратка реченица преузета из романа М. Црњанског *Дневник о Чарнојевућу*. У цитатима и криптоцитатима, Црњанског ћемо наћи на многим местима, па није претерано рећи да је свет Таре Се-нице и Весне Капор обојен њиме, да није у питању обична интертекстуална веза, него настањење једног духовног простора, поетолошко начело, кључ за разумевање романа и света. У роману ћемо срести и друге песнике – Лор-ку, Ивана В. Лалића, М. Павловића..., али на други начин, илустративно и асоцијативно. Црњански је начело уграђено у свет и космос, стил, правопис.

Крећући се трагом највећег српског писца, Весна Капор је веровала да може наћи и казати себе. Роман *Небо, иако дубоко* сведочи да је ишла добрим путем.